

أجر جهاد و مقاومت از گام نخست تا پسا شهادت در حدیث امام رضا علیه السلام

محمد رضا جواهری^۱

چکیده

متن پرسش امام علی علیه السلام و پاسخ پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم در موضوع جهاد و شهادت در یک حدیث امام رضا علیه السلام وجود دارد. آن پرسش و پاسخ در پایان غزوه ذات السلاسل در سال هشتم هجری اتفاق افتاده است. بی تردید حدیثی که در بردارنده گفتگوی دو معصوم در موضوع جهاد و شهادت باشد سرمایه‌ای بزرگ برای شناخت منطق اهل بیت علیهم السلام در آن موضوع خواهد بود. این حدیث نخستین بار در کتاب صحیفه الرضا علیه السلام آمده است که از اصول اربعه‌آمده بوده و اعتبار آن در این مقاله بیان شده و همچنین شخصیت راوی حدیث بررسی رجالی گردیده است (مسئله)؛ این پژوهش به توصیف و تحلیل سند و متن و دلالت همان حدیث اختصاص دارد (روش)؛ اندیشه اسلامی و بیداری اسلامی و آرمان اسلامی و جهاد و مقاومت و شهادت در طول هم قرار دارند و در این میان شهادت بالاترین نیکی در جهان است. این مقاله به تبیین همین اوج و قله نیکی اختصاص دارد. در این حدیث رضوی علیه السلام وضعیت مجاهدان از نخستین گام به تفصیل در سه بخش از جهاد تا شهادت و از شهادت تا قیامت و از قیامت تا ابدیت نشان داده شده است در محتوای این حدیث حقایقی در ارتباط با جزئیات مراحل جهاد و کار مجاهدان در مراحل پی‌درپی و به هم پیوسته تا پس از شهادت وجود دارد که در هیچ حدیث دیگری نیست (یافته‌ها).
کلیدواژه‌ها: جهاد، شهادت، سنت نبوی، حدیث رضوی، مقاومت، بیداری اسلامی.

۱. استادیار گروه آموزشی معارف اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

مقدمه

احکام و امتیازات "جهاد" و "شهادت" از آیات و روایات کشف می‌گردد. "غزوه" در فرهنگ دینی دورکن جهاد و شهادت طلبی را در بردارد. پیامبر خدا ص نخستین آموزگار جهاد و شهادت بوده‌اند. در این پژوهش تنها یک حدیث نبوی مربوط به جهاد و مقاومت و شهادت ترجمه و شرح شده است. سند حدیث از امام رضا عدر پایان قرن دوم تا قرن پانزدهم از درون منابع حدیثی شیعه استخراج و تبیین گردیده است. روش تحقیق توصیفی تحلیلی است.

محور تحقیق یک حدیث نبوی است که امام رضاع از پدران خویشاز امام سجاد عاز امیر مومنان امام علی ع نقل کرده‌اند. امتیازات و خصائص جهادگران و غزاه و ویژگی‌های شهیدان در این حدیث آمده است. آگاهی از جایگاه برتر جهاد و شهادت در سنت پیامبر ص و اهل بیت ع، شوق و نشاط جهاد و شهادت را در بین پیروان اهل بیت ع پایدار و نهادینه می‌کند. هدف از این پژوهش نشان دادن ویژگی‌ها و برکات جهاد و شهادت و استنباط اصول و قوانین و اجر مجاهدان و شهیدان از درون حدیث امام رضا ع است. درنگ و تأمل در پیام‌های این حدیث نبوی اهمیت و ضرورت یاد شهیدان و کار برای تداوم راه شهیدان را آشکار می‌سازد.

بالاترین اثر آگاهی از فضیلت‌ها و امتیازات بی‌نظیر مجاهدان و شهیدان حماسه آفرینی در جامعه است. جامعه اسلامی همیشه نیازمند یاد شهیدان است چون یاد شهیدان جامعه مرده و افسرده و بی‌حرکت و بی‌حال را زنده و امیدوار و پویا می‌سازد. شناخت امتیازات و خصوصیات مجاهدان و شهیدان باعث ایجاد و گسترش روح ایثار و تقویت نشاط در جهاد و شهادت می‌گردد. مرتضی مطهری می‌نویسد: «همه گروه‌های خدمت‌گزار دیگر مدیون شهداء هستند ولی شهداء مدیون آن‌ها نیستند... مثل شهید مثل شمع است که خدمتش از نوع سوخته شدن و فانی شدن و پرتو افکندن است تا دیگران در این پرتو که به بهای نیستی او تمام شده است بنشینند و آسایش یابند و کار خویش را انجام دهند.» (مطهری، بی تا: ۷۴ و ۷۵).

با مطالعات حدیثی اعتبار سند این حدیث نبوی و مفاد بلند و روشنگر و راهگشا و مسئولیت آفرین آن تبیین می‌گردد. پیامبر خدا ص و اهل بیت ع راهنمایان مکتب جهاد و مقاومت و شهادت بوده‌اند. گفتار و رفتار معصومین ع بهترین منبع آگاهی بخش و روشنگر راه و رسم جهاد و شهادت است. در جهان اسلام از چهارده معصوم ع، سیزده تن از آنان در راه خدا شهید شده‌اند. نوآوری این پژوهش در تبیین اعتبار صحیفه الرضاع و بررسی تفصیلی سندی و تحلیل

محتوایی حدیث موضوع مقاله و تبیین ویژگی‌های حدیث و استنباط حقایق متن این حدیث و دسته‌بندی آن‌ها و تخریح حدیث از منابع شیعه و عامه است. چنین تحقیقی در زمینه این حدیث مشاهده نشده است در این نوشتار به این پرسش در حوزه بیداری اسلامی پاسخ داده می‌شود: پیامبر خدا ص در پایان غزوه ذات السلاسل اجر الهی جهاد و مقاومت و شهادت را چگونه تبیین فرمودند؟

نقش جهاد و شهادت در بیداری اسلامی

در منطق اسلام "جهاد" و "شهادت" با هم پیوند بنیادین دارند. جهاد راه شهادت است و تنها مجاهد در راه خدا می‌تواند به درجه شهادت برسد. جهاد ظرف و بستر شهادت است چون فقط انسان مجاهد در راه خدا با رعایت قانون جهاد در جایگاه عالی شهادت قرار می‌گیرد و از فضیلت‌ها و امتیازات آن برخوردار می‌شود. بنابراین جهاد و شهادت به هم وابسته و به هم پیوسته‌اند. استاد شهید مرتضی مطهری همین ارتباط را یادآوری کرده و می‌نویسد: «در اسلام آن چه منجر به شهادت یعنی مرگ آگاهانه در راه هدف مقدس می‌گردد به صورت قانون درآمده است و نام آن "جهاد" است... قرآن کریم سه مفهوم مقدس را در بسیار یاز آیات خود توأم آورده است: "ایمان" و "هجرت" و "جهاد". انسان قرآن، موجودی است وابسته به ایمان و وارسته از هر چیز دیگر. این موجود وابسته به ایمان برای نجات ایمان خود هجرت می‌کند و برای نجات ایمان جامعه و در حقیقت برای نجات جامعه از چنگال اهریمن بی‌ایمانی، جهاد می‌نماید.» (مطهری، بی‌تا، ص ۸۵)

این به هم پیوستگی جهاد و شهادت و مجاهد و شهید در احادیث پیامبر ص و اهل بیت ع تبیین گردیده است و پیروان اهل بیت ع این ارتباط را از قرآن و سنت فرا گرفته‌اند. هر مجاهد حقیقی یک متفکری است که با آگاهی و بیداری و پیروی از قرآن و سنت و مرجعیت دینی فقیه عادل در عصر غیبتدر صحنه‌های نبرد در شکل‌های گوناگون حضور دارد. مقاومت دارای معانی مختلفی از قبیل اعتدال و دوری از افراط و تفریط، اثبات و پایداری و نیز استمرار و ملازمت است که با توجه به نظریه معناشناسی و دلالت درون‌زبانی وحی الهی، گفتار لغویین و نیز روایات وارده در ذیل آیات، معنای استمرار و ملازمت ترجیح داده می‌شود (آل نبی و یوسفی مقدم، ۱۴۰۰: ۲۲).

راوی صحیفه الرضاع

ابوجعد احمد بن عامر بن سلیمان بن صالح بن وهب بن عامر طائی راوی احادیث کتاب صحیفه الرضاع است. او در سال ۱۵۷ به دنیا آمد (نجاشی، ۱۴۰۷، ج ۱: ۱۰۰؛ موسوی خوئی ۱۴۰۳، ج ۲: ۱۳۱) و از اصحاب امام رضا عبود. (طوسی ۱۳۸۱ ه.ق: ۳۶۷) در سال ۱۹۴ در مدینه با امام رضاع ملاقات نموده است. او از نسل عامر بن حسان بن شریح است که حسان در صفین همراه امام علی ع و شریح در کربلاء همراه امام حسین ع شهید شده‌اند. او با امام هادی ع و امام حسن عسکریع نیز دیدار داشته و موذن آنان بوده است (نجاشی، ۱۴۰۷، ج ۱: ۱۰۰؛ اردبیلی، ۱۴۰۳: ۵۱ و ۴۷۰؛ موسوی خوئی ۱۴۰۳، ج ۲: ۱۳۱ و ج ۱: ۱۰۵). او در سال ۲۶۰ در ۱۰۳ سالگی فوت کرد. نجاشی نسخه ای از کتاب عبدالله بن احمد بن عامر را در نزد شیخ احمد بن محمد بن موسی جندی از امام رضا عقرائت کرده است و آنرا نسخه ای حسنه دیده است. (نجاشی، ۱۴۰۷، ج ۱: ۱۰۰).

این صحیفه با نام‌های نسخه الرضاع و الصحیفه الرضویة عو مسند الرضاع و الرضویات و صحیفه اهل بیت ع از آن یاد شده است. (شیخ آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱۷: ۲۶۲ و ج ۲۴: ۱۴۹؛ ج ۳۱۳: ۲۶). بنابراین احمد بن عامر که از اصحاب امام رضاع بوده و مورد توجه صاحبان کتب رجالی است، بخشی از احادیث امام رضاع را گردآوری و تألیف نموده است و صحیفه الرضاع نامیده شده است. نسخه ای از صحیفه الرضاع احمد بن عامر را فرزندش عبدالله در مدینه از پدر خود روایت کرده است (طوسی، ۱۳۸۱ ه.ق: ۳۶۷؛ نجاشی، ۱۴۰۷، ج ۱: ۱۰۰؛ اردبیلی، ۱۴۰۳، ج ۱: ۴۷۰ و ۴۷۱؛ موسوی خوئی، ۱۴۰۳، ج ۱: ۱۰۵). ابراهیم بن هاشم نیز از احمد بن عامر طائی از امام رضاع حدیث نقل کرده است (شیخ صدوق، ۱۳۷۲، ج ۱، باب ۲۴: ۵۱۵؛ مجلسی، ج ۵۹: ۴۴).

بررسی سندی حدیث رضوی جهاد و شهادت نشان می‌دهد این حدیث در کتب شیعه و سنی در طول قرن‌ها از قرن دوم هجری تا قرن چهاردهم وجود داشته است و نویسندگان بزرگ جهان اسلام این حدیث را در آثار خود آورده‌اند و دانشمندان مسلمان حدیثی را که ضعیف بدانند در کتاب خود نقل نمی‌کردند. در آثار دانشمندانی که این حدیث را از صحیفه الرضاع نقل کرده‌اند، راوی نخستین این حدیث از امام رضاع، احمد بن عامر طائی و دومی هم فرزندش عبدالله است که هر دو امامی و مورد ستایش علمای رجالی شیعه می‌باشند و هرگز نقطه ضعفی

برای این دو ذکر نکرده‌اند. بنابر این حدیث صحیح است. کتاب‌هایی که به صحیفه الرضاع سند نداده‌اند، نیز حدیث را از نظر سندی دارای اعتبار دانسته و در کتاب خود نوشته‌اند.

اعتبار کتاب صحیفه الرضاع

منبع نخستین این حدیث صحیفه الرضاع است. کتاب صحیفه الرضاع از منابع کتب روایی شیعه و از ذخائر و میراث نبوت و امامت شمرده می‌شود و از اصول اولیه چهارصدگانه‌ای است که محدثان و فقیهان شیعی اهمیت خاصی برای نقل روایت از آن داشته‌اند. صحیفه الرضاع از مصادر علامه مجلسی در بحارالانوار نیز بوده است. وی این کتاب را از اصول مشهور می‌داند و در توثیق این کتاب می‌نویسد:

کتاب صحیفه الرضاع از کتاب‌های مشهور بین خاصه و عامه است و سید جلیل علی بن طاووس از این کتاب با سندش تا شیخ طبرسی روایت کرده است و سندهایی در نسخه‌های قدیمی این کتاب از علی بن طاوس به شیخ طبرسی و از او تا امام رضاع یافته‌ام... و نجاشی در ترجمه عبدالله بن احمد بن عامر طائی و ترجمه پدرش راوی این رساله، به این رساله اشاره کرده و آن را مدح نموده و سندش به رساله را ذکر نموده است و بالجمله این رساله از اصول مشهور است و یاری جستن از آن و اعتماد به آن و سند دادن به آن درست است. (مجلسی، 1403، ج 1: 30)

محمودبن عمر بن محمد احمد خوارزمی زمخشری در قرن ششم در کتابش اعتبار سند صحیفه الرضاع را در سطح بالا می‌داند و می‌نویسد: «اگر این سند دادن به گوش دیوانه‌ای خوانده شود بهبود یابد.» (زمخشری، ۱۹۹۲، ج ۴: ۷۹) این جمله از سوی زمخشری اعتبار صحیفه الرضاع نزد اهل سنت را نشان می‌دهد.

محدث نوری در خاتمه مستدرک الوسائل، این کتاب را در اعتبار و اعتماد بی‌نظیر می‌داند و می‌نویسد: «از کتاب‌های مورد اعتمادی است که در اعتبار و اعتماد نزدیک آن، کتابی که پیش یا پس از آن کسی نوشته باشد نیست.» (نوری، بی تا، ج ۱: ۲۱۷) بنابراین به نظر محدث نوری کتاب صحیفه الرضاع معتبرترین و مورد اعتمادترین کتاب است.

میرحامد حسین هندی در ارتباط با صحیفه الرضاع نوشته است: «از کتاب‌های معروف و

اصول مشهور معتبر نزد علمای اعلام از اهل سنت است.» سپس میرحامد حسین از عبدالله بن محمد بن قدامه مقدسی نقل کرده است که در سنددهی صحیفه الرضاع نوشته است: «نسخه‌ای است که علی بن موسی الرضا از پدرش موسی، از پدرش جعفر، از پدرش علی، از پدرش حسین، از پدرش علی ع از پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم روایت می‌کند. سند دادنی که اگر بر دیوانه‌ای خوانده شود بهبود یابد.» (حسینی میلانی، ۱۳۸۴، ج ۱۰: ۶۴ و ۶۵)

ابو سعد آسی و ابونعیم اصفهانی و ابن حجر نقل کرده‌اند که احمد بن حنبل در وصف سنددهی از امام رضاع تا پیامبر خدا ص گفته است: «اگر این سند دادن را بر دیوانه‌ای بخوانی از دیوانگی اش بهبود یابد.» (رازی، ۱۴۲۴، ج ۱: ۲۵۱؛ اصفهانی، ۱۴۱۰، ج ۱: ۱۷۴؛ ابن حجر، ۱۴۱۷، ج ۲: ۵۲۵)

ابوسعبد اسماعیل بن بندار در قزوین در سال ۳۸۰ صحیفه علی بن موسی الرضاع را از علی بن محمد بن مهرویه سماع نموده است (منصوری، ۱۴۳۲، ج ۱: ۷۰۰) و علی بن محمد توبجی شریف صحیفه علی بن موسی الرضاع را از ابوعبدالله محمد بن مخلد به روایت او از علی بن محمد مهرویه سماع نموده است (رافعی قزوینی، ۱۴۰۸، ج ۴: ۱۲) در نزد طاهر بن محمد بن طاهر قزوینی در سال ۴۰۱ هجری قمری صحیفه علی بن موسی الرضاع بوده است و آنرا در خانه‌اش در نیشابور برای مردم املاء کرده است (الصریفینی الحنبلی، ۱۴۱۴، ج ۱: ۲۸۴) محمد مهدی نجف در مقدمه بر چاپ صحیفه الامام الرضاع سیزده طریق و سند برای این صحیفه آورده است (صحیفه الامام الرضاع، ۱۴۰۶: ۱۴ تا ۲۵). بنابر آنچه ذکر شد صحیفه الرضاع به سبب رفعت و عظمت اسنادش و محکم و استوار بودن آن به مرتبه بزرگ و شرف و اوج عزت رسیده است.

سند حدیث

این حدیث نبوی ص حاوی پرسش و پاسخ امام علی ع و پیامبر خدا ص در موضوع و مسئله جهاد است. این حدیث نبوی- علوی ع از طریق عالم آل محمد ع به ما رسیده است. گزارش این گفتگو در کلام و بیان امام رضاع وجود دارد. امام رضاع از پدران خویش از پیامبر خدا ص متن و محتوای پرسش و پاسخ امام علی ع و رسول خدا ص در راه برگشتن از نبرد ذات السلاسل به مدینه را به اصحاب خویش ابلاغ نموده‌اند.

الف. حدیث در منابع شیعه

این حدیث در پایان قرن دوم هجری در بیان و نگارش امام رضاع جای گرفته است. متن حدیث به تفصیل در کتاب منسوب به امام رضاع وجود دارد (صحیفه الامام الرضاع، ۱۴۰۶: ۹۱ تا ۹۳). در قرن‌های بعد محدثان بزرگ شیعه این حدیث نبوی ص را از صحیفه الامام الرضاع نقل کرده‌اند. ابوعلی فضل بن حسن طبرسی در قرن ششم در تفسیر آیات شهادت (آل عمران، ۱۶۹ تا ۱۷۱) می‌نویسد: «آنچه در اخبار از ثواب شهیدان روایت شده بی‌شمار است و بیش از آن است که شمارش شود، بالاترین آنها از نظر سند آن چیزی است که علی بن موسی الرضاع روایت کرده‌اند.» (طبرسی، ۱۴۰۳، ج ۱: ۵۳۸) تعبیر «اعلاها اسناداً» درجه عالی اعتبار سند این حدیث را از دیدگاه شیخ طبرسی نشان می‌دهد. به نظر او این حدیث در بین مجموعه احادیث شهادت بهترین و بالاترین سند را دارد. بر همین اساس در ادامه با دقت متن کامل حدیث را می‌آورد.

در قرن ششم تاج الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری سبزواری، بخشی از این حدیث را در کتاب خود ثبت کرده است (جامع الاخبار، ۱۴۱۳: ۲۱۰). در قرن هفتم محمد بن محمد سبزواری در کتاب خود آورده است. (جامع الاخبار او معارج الیقین فی اصول الدین، ۱۴۱۳: ۲۰۹ و ۲۱۱). ملافتح الله بن شکرالله شریف کاشانی در قرن دهم آن را در تفسیر خود نقل کرده است (شریف کاشانی، ۱۴۲۳، ج ۱، ۱۴۲۳: ۵۹۵ و ۵۹۶) و محمد بن ابی طالب حسینی موسوی در قرن دهم همین حدیث را در کتاب خود آورده است. (حسینی موسوی، ۱۴۱۸، ج ۲: ۴۵۰ و ۴۵۱) علامه مجلسی در قرن یازدهم همه این حدیث شریف و تمامی گفتگوی امام علی ع و پیامبر خدا ص را از صحیفه الامام الرضاع نقل کرده است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۲: ۱۰۰ تا ۱۴۱). عروسی حویزی در آغاز قرن دوازدهم این حدیث رضوی ع را در تفسیر خودش ثبت کرده است (عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۱: ۴۰۹ و ج ۵: ۲۱۸). در همین قرن دوازدهم قمی مشهدی نیز در کتاب تفسیرش متن این حدیث را درج نموده است (قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ج ۱۳: ۳۴).

محدث نوری نیز در آغاز قرن چهاردهم هجری قمری این حدیث را در جامع حدیثی خویش ثبت نموده است (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۰: ۱۱ تا ۱۲). صاحب مفاتیح الجنان حاج شیخ عباس قمی نیز در نیمه دوم قرن چهاردهم در کتاب حدیثی خود همین حدیث را نوشته است. (قمی، ۱۴۱۴، ج ۱: ۷۰۹) و آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی در قرن چهاردهم حدیث

را نقل کرده است. (طباطبایی بروجردی، ۱۴۱۵، ج ۱۳: ۱۳ تا ۱۵) ناصر مکارم شیرازی در کتاب تفسیری خود عربی (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹ ج ۳: ۷۸۲ و ج ۱۶: ۳۲۹) و فارسی (مکارم شیرازی، ۱۳۶۱، ج ۳: ۱۷۲ و ۱۷۳) به همین حدیث استناد می‌کند. محمدتقی مدرسی نیز همین حدیث را در کتاب خود آورده و مفاهیم آن را بیان نموده است (مدرسی، ۱۴۱۳، ج ۷: ۲۳۷) در کتاب حسن قیابچی در قرن پانزدهم این حدیث موجود است (مسند الامام علی ع، بی تا، ج ۴: ۲۷۵ و ۲۷۶).

ب. حدیث در منابع اهل سنت

در مطالعات و جستجوی حدیثی، این حدیث در یک کتاب از زیدیه و دو کتاب از آثار اهل سنت مشاهده شد. تخریج این حدیث از امام رضاع در منابع عامه حاکی از اعتباریابی حدیث در نزد آنان است و صدور حدیث از امام رضاع را تأیید می‌نماید. زید بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب ع در قرن سوم در کهن‌ترین و اساسی‌ترین منبع حدیثی زیدیه متن کامل حدیث را آورده است (زید، بی تا: ۴۹۱ تا ۴۹۴) ابواسحاق احمد بن محمد ثعلبی در قرن پنجم در تفسیر خود همین حدیث را آورده است. (ثعلبی، ۱۴۲۲، ج ۳: ۲۰۶ و ۲۰۷) در تفسیر عرفانی رشید الدین میبیدی شافعی معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری در قرن ششم نیز در تفسیر آیات شهادت همین حدیث وجود دارد. (میبیدی شافعی، ۱۳۹۳، ج ۲: ۳۴۸ و ۳۴۹)

متن عربی حدیث

دقت در متن کلام نورانی رسول الله ص و امام علی ع و عالم آل محمد ع امام هشتم امام رضا ع برای درک حقایق نهفته در آن لازم است. مطالعه و قرانت متن این حدیث راهنما و روشنایی بخش تفکر و منش پیروان اهل بیت خواهد شد.

صحيفة الرضا عليه السلام عن الرضا عن ابيه عن علي بن الحسين ع قال: بينما امير المؤمنين علي بن ابي طالب ع يخطب الناس ويحضهم على الجهاد اذ قام اليه شاب فقال يا امير المؤمنين اخبرني عن فضل الغزاة في سبيل الله فقال علي ع كنت رديف رسول الله ص على ناقته العصابة ونحن قافلون من غزوة ذات السلاسل فسألته عما سألتني عنه فقال:

إِنَّ الْغُرَاةَ إِذَا هُمَا بِالْغَزْوِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُمْ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ إِذَا تَجَهَّزُوا لِغَزْوِهِمْ بِأَهْلِ اللَّهِ تَعَالَى

بِهِمُ الْمَلَائِكَةُ فَإِذَا وَدَعَهُمُ أَهْلُهُمْ بَكَتْ عَلَيْهِمُ الْحَيَاتُ وَالْبَيْوتُ وَيَخْرُجُونَ مِنْ دُونِهِمْ كَمَا تَخْرُجُ الْحَيَّةُ مِنْ سِلْحِيهَا وَيُوكَلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِمْ بِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَحْفَظُونَهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَلَا يَعْمَلُ حَسَنَةً إِلَّا صُعِقَتْ لَهُ وَيَكْتَبُ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ عِبَادَةَ أَلْفِ رَجُلٍ يَعْبُدُونَ اللَّهَ أَلْفَ سَنَةٍ كُلُّ سَنَةٍ ثَلَاثَ مِائَةٍ وَسِتُّونَ يَوْمًا وَالْيَوْمُ مِثْلُ عُمُرِ الدُّنْيَا وَإِذَا صَارُوا بِحَضْرَةِ عَدُوِّهِمْ انْقَطَعَ عِلْمُ أَهْلِ الدُّنْيَا عَنْ ثَوَابِ اللَّهِ إِيَّاهُمْ.

فَإِذَا بَرَزُوا لِعَدُوِّهِمْ وَأَشْرَعَتِ الْأَسِنَّةُ وَفُوقَتِ السَّهَامُ وَتَقَدَّمَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ حَفَّتَهُمُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِيهِمْ وَيَدْعُونَ اللَّهَ لَهُمْ بِالنَّصْرِ وَالتَّيْبِيتِ فَيُنَادِي مُنَادٍ: الْحَجَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ فَتَكُونُ الطَّعْنَةُ وَالصَّرْبَةُ عَلَى الشَّهِيدِ أَهْوَنَ مِنْ شُرْبِ الْمَاءِ الْبَارِدِ فِي الْيَوْمِ الصَّائِفِ وَإِذَا رَأَى الشَّهِيدُ عَنْ فَرَسِهِ بِطَعْنَةٍ أَوْ صَرْبَةٍ لَمْ يَصِلْ إِلَى الْأَرْضِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ رُوحَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ فَيُنَسِّرُهُ بِمَا أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْكِرَامَةِ فَإِذَا وَصَلَ إِلَى الْأَرْضِ تَقُولُ لَهُ مَرَحَبًا بِالرُّوحِ الطَّيِّبَةِ الَّتِي أُخْرِجَتْ مِنَ الْبَدَنِ الطَّيِّبِ أَتَشْرَفِينَ فَإِنَّ لَكَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ أَنَا خَلِيفَتُهُ فِي أَهْلِهِ وَمَنْ أَرْضَاهُمْ فَقَدْ أَرْضَانِي وَمَنْ أَسْخَطَهُمْ فَقَدْ أَسْخَطَنِي ...^۱ وَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَخْرُجُ مِنْ قَبْرِهِ شَاهِرًا سَيْفَهُ تَسْحُبُ أَوْدَاجَهُ دَمًا لَلْوُنُ لَوْنُ الدَّمِ وَالرَّائِحَةُ رَائِحَةُ الْمِسْكِ يَخْطُو فِي عَرَصَةِ الْقِيَامَةِ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الْأَنْبِيَاءُ عَلَى طَرِيقِهِمْ لَتَرَجَّلُوا لَهُمْ لِمَا يَرُونَ مِنْ بَهَائِهِمْ حَتَّى يَأْتُوا إِلَى مَوَائِدِ مِنَ الْجَوَاهِرِ فَيَقْعُدُونَ عَلَيْهَا وَيَشْفَعُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ سَبْعِينَ أَلْفًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَجِيرَتِهِ حَتَّى إِنَّ الْجَارِيْنَ يَخْتَصِمَانِ أَيُّهُمَا أَقْرَبُ فَيَقْعُدُونَ مَعَهُ وَمَعَ إِبْرَاهِيمَ عَلَى مَائِدَةِ الْخُلْدِ فَيَنْظُرُونَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي كُلِّ بَكْرَةٍ وَعَشِيَّةٍ.

ترجمه حدیث

امام رضا عاز پدران خویش نقل کرده اند که علی بن الحسین ع فرمود: در میان خطبه ای که امیر مومنان علی بن ابی طالب عبرای مردم می خواند و آنان را بر جهاد تشویق می کرد جوانی ایستاد، پس گفت: ای امیر مومنان از فضل و نیکی و کمال جنگجویان و رزمندگان و سلحشوران در راه خدا به من خبر دهید. امام علی ع فرمود: پشت سر رسول خدا صبر عصباء شتر پیامبر سوار بودم و ما از غزوه ذات السلاسل بر می گشتیم، پس من از پیامبر خدا صدباره آن چه تواز من

۱. قسمتی از حدیث ارتباط مستقیم با موضوع بحث ندارد، ثبت و ترجمه نشد.

سؤال کردی پرسیدم. پیامبر ص فرمود:

رزمندگان زمانی که اراده نبرد کنند خدا برانت از آتش جهنم را برای آنان بنویسد، هنگامیکه آماده نبرد شدند خداوند با آنان بر فرشتگان مباحات و مفاخره نماید، وقتی که خانواده و اهل بیت آنان با آنان وداع و خداحافظی کنند دیوارها و خانه‌ها بر آنان می‌گریند، و همان طور که مار از پوستش خارج شود از گناهان شان خارج شوند. خداوند عزوجل بر هر یک از آنان چهل هزار فرشته موکل گرداند که وی را از روبرو و از پشت سر و از راست و از چپ حفظ کنند. هیچ کار نیک و حسنه ای انجام ندهند مگر این که دو چندان ثبت شود، و برای هر روز جهاد او عبادت هزار مردی که خدا را هزار سال که هر سال سیصدو شصت روز استعبادت کنند نوشته شود، و هر روزش عمر دنیاست، و زمانی که در حضور دشمن و برابر او قرار گیرند دانش اهل دنیا از ثواب الهی و پاداش خدا به آنان قطع شود و عقل و دانش انسان‌ها به آن نرسد.

هنگامی که نبرد با دشمنان‌شان را آغاز کنند و در برابر دشمن قرار گیرند و سرنیزه‌ها به طرف دشمنان راست شود و نشانه رود و دندان‌ها تیرها درست شود و کمان‌ها بالا رود و مرد مجاهد به سوی دشمن پیش رود، فرشتگان با بال‌های شان دور آنان را گرفته و برای نصر و پیروزی و ثبات قدم و پایداری آنان در پیشگاه خدا دعا کنند، پس منادی فریاد خواهد زد: بهشت در زیر سایه‌های شمشیرهاست! پس اثر هر نیزه و ضربت بر شهید سبک‌تر و آسان‌تر و گواراتر از آب خنک در روز گرم تابستان است. و هنگامی که شهید با نیزه یا ضربت دشمن از اسبش بیفتد به زمین نرسد تا خداوند عزوجل همسری از حورالعین را برانگیزد پس به او از آن چه خداوند برایش از کرامت و بزرگواری فراهم و آماده ساخته است بشارت و مژده دهد و زمانی که به زمین برسد به او بگوید: خوش آمدی به فراخی و آسایش رسیدی! مرحبا به روح پاکی که از بدن پاک خارج شد، مژده باد تو را به نیکی و شادباش. به تو بشارت می‌دهم که همانا برای تو آن چیزی است که چشمی ندیده است و گوش‌ی نشنیده است و بر قلب بشری خطور نکرده است خدای عزوجل می‌گوید: من جانشین مجاهد شهیدم در خانواده اش، و هرکس آنان را خوشنود سازد مرا خوشنود و راضی نموده است و هرکس آنان را خشمگین کند مرا خشمگین ساخته است... و هنگامی که روز قیامت فرا برسد شهید از قبرش خارج می‌گردد در حالی که شمشیرش را بر کشیده و از رگ‌های گردنش خون می‌ریزد، رنگ رنگ خون است و بو و رایحه بوی مشک، او در پهنه قیامت گام بر می‌دارد. پس سوگند به کسی که جانم در دست اوست اگر پیامبران به راه مجاهدان و شهیدان

باشند. به دلیل آن چه از بهاء و زیبایی و نور و ظرافت و نیکی آنان می‌بینند پیاده شوند تا آنان بر سفره‌های آماده از جواهر بیایند و بر آن‌ها بنشینند، و هر مرد مجاهد از شهیدان هفتاد هزار از خانواده و اهل بیت و همسایگانش را شفاعت کند به گونه ای که دو همسایه با هم بستیزند و دعوا کنند که کدام یک به او نزدیک ترند، پس آنان با او و با حضرت ابراهیم ع بر مائده و سفره و غذا و نعمت‌های جاویدان می‌نشینند پس به کرامت و لطف خدای تعالی در هر صبح و شب نگاه کنند.

تبیین پیام‌های حدیث

در این حدیث نبوی ویژگی‌ها و فضیلت‌ها و جایگاه و ارزش جهاد و شهادت، آموزش داده شده است. این حدیث دارای متن معتبر و زیبایی بسیار روشنگر برای فهم درجه و مقام و میزان احترام مجاهدان و شهیدان در پیشگاه پروردگار است. از این حدیث شریف می‌توان جایگاه برتر و قداست و مقام جهادگران و شهیدان را درک کرد و فهمید. مطالعه این حدیث و آگاهی از سرفصل‌های آن نشاط جهاد و شهادت در نهاد اهل ایمان و تقوی ایجاد و تقویت می‌کند، با دقت در این حدیث شریف و درک مقام مجاهدان و شهیدان راه خدا، وظایف و مسئولیت‌های حاکمان و مردم در قبال شهیدان آشکار می‌گردد. درس‌ها و پیام‌های این حدیث شریف بسیار مهم و راهگشاست. باید آموزه‌های دینی این حدیث در ارتباط با جهاد و شهادت را شناخت. منزلت الهی رزمندگان و دلاورمردان و مجاهدان و مبارزان در راه خدا و شهیدان بیداری اسلامی در جبهه‌های نبرد با دشمنان خدا (کفار و مشرکان و منافقان) در این حدیث بیان شده است. آگاهی از این درس‌ها و پیام‌ها روح جهاد و شهادت را گسترش خواهد داد و موجب کوشش و تلاش بیشتر در وفاداری به راه و رسم شهیدان و قدردانی از آنان می‌گردد.

ویژگی‌های محتوای حدیث

این حدیث امتیازات و مختصاتی دارد که دقت در آن‌ها اهمیت این حدیث را آشکار می‌کند:

- ۱- این حدیث در پاسخ مجاهدی جوان از امیرالمؤمنین امام علی ع صادر شده است؛
- ۲- متن حدیث حاوی پرسش علی بن ابی طالب عو پاسخ پیامبر خدا ص در موضوع جهاد و شهادت است؛

۳- این گفتگوی علوی و نبوی در پایان غزوه ذات السلاسلدر سال هشتم هجری انجام شده است؛

۴- این پرسش و پاسخ را امام هشتم عدر قرن دوم برای اصحاب خود از قول پدران خویش از امام علی عو پیامبر خدا ص نقل کرده‌اند؛

۵- در سند حدیث و سلسله راویان آن هشت امام معصوم قرار دارند از امام رضا عتا امام علی عاین حدیث را آموزش داده‌اند و همه متن و محتوی آن از پیامبر خدا ص است. بنابراین در مجموع ۹ معصوم در صدور و ابلاغ این حدیث نقش دارند؛

۶- محتوای حدیث به تبیین فضیلت‌ها و پاداش بیداری اسلامی و «مجاهدان» و «شهیدان» با هم اختصاص دارد و جامع سه عنوانبیداری اسلامی و جهاد و شهادت است؛

۷- حدیث از نظر توصیف دقیق و تفصیلی و اقدامات مجاهدان از نخستین گام در همت بر جهاد در راه خدا تا پسا شهادت بی نظیر است. این حدیث منظومه همه مسائل جهاد و شهادت را آموزش می‌دهد؛

۸- اجر جهاد تا شهادت آن‌گونه که در متن این حدیث به صورت یک پارچه جریان دارد در میان احادیث جهاد و شهادت نمونه و بی‌بدیل است و در هیچ حدیث دیگری وجود ندارد.

سه بخش مهم حدیث

وضعیت مجاهد در راه خدا از آغاز کار تا پایان آن در سه بخش قابل تقسیم و تدوین است: مرحله نخست از آغاز تا شهادت؛ مرحله دوم از شهادت تا قیامت؛ مرحله سوم از قیامت تا ابدیت.

۱. از جهاد تا شهادت

در این حدیث نبوی ص اهمیت و ارزش "اراده و همت مجاهد" و "ارزش آمادگی و تجهیز برای نبرد" و "نقش لحظه‌های وداع مجاهدان با اهل بیت ع" و "تکلیف فرشتگان موکل الهی برای مجاهدان" و ارزش هر حسنه مجاهدان" و "احترام و ارزش کار هر روز مجاهدان" و "سطح ثواب مجاهدان در زمان رویارویی با دشمنان" آموزش داده شده است. پیامبر خدا در پاسخ پرسش امام

علی درباره فضیلت غزاه و رزمندگان و مجاهدان، درجات اهل جهاد از اراده و تصمیم بر جهاد تا مرز شهادت را نشان داده‌اند.

ارزش و اثر همت مجاهد

رسول الله درباره ارزش و اثر همت و اراده مجاهدان در نبرد و جنگ با دشمنان خدا و پیامبر ص و اهل بیت ع فرموده‌اند: «إِنَّ الْغَزَاةَ إِذَا هُمُومُوا بِالْغَزْوِ وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُمْ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ.» به حکم این جمله از حدیث، بیداری و اراده و تصمیم و همت انسان‌ها بر حضور در جبهه‌های نبرد با دشمنان و انگیزه نیرومند مجاهدان بر ایستادگی و مقاومت در برابر کافران و مشرکان و منافقان، موجب بخشش گناهان گذشته آنان و اخذ سند برائت از جهنم می‌گردد. تنها همت و اراده جدی و نیرومند بر جهاد تا مرز شهادت باعث کسب امتیاز بزرگ رهایی از آتش جهنم است.

آمادگی و تجهیز برای نبرد

پیامبر خدا صدر ارزش آمادگی و مجهز شدن مجاهدان برای نبرد با دشمنان فرموده‌اند: «فَإِذَا تَجَهَّزُوا لِغَزْوِهِمْ بِأَهْلِ اللَّهِ تَعَالَى بِهِمُ الْمَلَائِكَةُ.» جایگاه مجاهد در پادگان آموزشی و در هنگام تلاش برای آمادگی جهت نبرد با دشمن، خداوند به آنان بر ملائکه مفاخره می‌کند. مقام مجاهدان در لحظات وداع با خانواده، پدر و مادر و همسر و فرزندان و برادران و خواهران، افزایش می‌یابد. پیامبر اگر مصدر این زمینه فرموده‌اند: «إِذَا وَدَّعَهُمْ أَهْلُوهُمْ بَكَتْ عَلَيْهِمُ الْحَيَّطَانُ وَالْبُيُوتُ، وَ يَخْرُجُونَ مِنْ دُنُوبِهِمْ كَمَا تَخْرُجُ الْحَيَّةُ مِنْ سَلْحِهَا.» در مراسم وداع مجاهدان با اهل خویش، هماهنگی فیزیکی و متافیزیکی نمایان می‌گردد. در و دیوار خانه‌ها برای مجاهدان می‌گیرند و این گریه نشان دهند هر فعت مقام مجاهد در راه خداست. مجاهدان و جنگجویان در راه خدا در آستانه در خانه و حرکت به سوی میدان نبرد از همه گناهان پاک می‌شوند. انسان غیر معصوم در زندگانی اش گرفتار گناهان کوچک و بزرگ می‌گردد، اما زمانی که عزم جهاد در راه خدا کرد و در هنگام وداع با اهل خانه در آغاز سفر جهادی همه گناهان او آمرزیده می‌شود. او از پوست گناهان خارج می‌گردد و پاک خواهد شد. بنابراین همه مجاهدان حاضر در صحنه‌های نبرد شخصیت‌های مقدس و خارج شده از گناهان می‌باشند. گناهان گذشته از کارنامه مجاهدان محو و رفع می‌گردد و پا در راه نبرد می‌گذارند و به درجات عالی می‌رسند.

ملائکه پشتیبان مجاهدان

ملائکه محافظان الهی رزمندگان و جنگجویان، در جهاد و دفاع مقدس آنان خواهند بود. پیامبر خدا صابین نقش فرشتگان را بیان کرده و فرموده‌اند: «وَيُوكَلُّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَرْبَعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ، يَحْفَظُونَهُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ.» هر مجاهدی چهل هزار محافظ دارد همین ویژگی مجاهد در راه خداست که رعب و وحشت در دل دشمنان می‌افکند و مجاهدان را امیدوار و نیرومند می‌سازد. این خصوصیت، امدادهای غیبی در یاری مردان خدا در صحنه‌های جهاد و شهادت را نشان می‌دهد. "ملائکه الله" در صف مجاهدان در راه خدا قرار دارند و همراه و محافظ یار آنان اند، چون خداوند به آنان ماموریت و وکالت محافظت از مجاهدان را داده است.

ارزش هر یک روز حضور در جبهه

عمل مجاهد و رزمنده در راه خدا اعتبار و ارزش و اجر الهی بیشتر دارد. خداوند این "تضعیف اجر" و دوچندان شدن پاداش را به عمل مجاهدان داده است. پیامبر خدا ص در توضیح اجر عمل مجاهد و ارزش هر روز حضورش در جبهه‌های نبرد فرموده‌اند: «وَلَا يَعْمَلُونَ حَسَنَةً إِلَّا ضَعَّفَتْ لَهُ، وَيَكْتَبُ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ عِبَادَةَ أَلْفِ رَجُلٍ يَعْبُدُونَ اللَّهَ أَلْفَ سَنَةٍ، كُلَّ سَنَةٍ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتُّونَ يَوْمًا، الْيَوْمُ مِثْلُ عُمَرِ الدُّنْيَا.» از این فراز حدیث، ارزش متعالی و اجر بی‌بدیل و پاداش شگفت‌انگیز حضور مجاهدان در معرکه نبرد با دشمنان آشکار می‌شود. این اجر کلان و ثواب عظیم، شوق جهاد و شهادت را در ذهن و دل و عمل مسلمانان بر می‌انگیزد. این اعداد وارقامکثرت و ارزش بسیار عالی و بی‌نظیر را می‌رساند چون برخی از اعداد به کار رفته در احادیث، عدد دقیق و ریاضی است. اما برخی اعداد در مقام مبالغه‌اند که از آن‌ها به عدد کثرت تعبیر می‌شود. اعداد به کار رفته در این حدیث از سنخ عدد کثرت می‌باشند. زمان رویارویی مجاهد با دشمن پاداش الهی بالا و بالاتر می‌رود به حدی که علم بشری قابلیت درک و بیان آن را ندارد. پیامبر خدا صابین حقیقت را این گونه بیان فرموده‌اند: «وَإِذَا صَارُوا بِحَضْرَةِ عَدُوِّهِمْ انْقَطَعَ عِلْمُ أَهْلِ الدُّنْيَا عَنْ ثَوَابِ اللَّهِ إِلَيْهَا.» دانش بشر از درک و شمارش پاداش مجاهد در لحظات رویارویی با دشمنان خدا و ارزش الهی آن ناتوان است.

دعای فرشتگان برای مجاهدان

در هنگام مبارزه و نبرد و زد و خورد های مجاهدان با دشمنان و دریافت نیزه ها و تیرها، مأموریت ملائکه الله که وکالت حفاظتی دارند ادامه می یابد. پیامبر خدا صدر این زمینه فرموده اند: «وَ إِذَا بَرَزُوا لِعَدُوِّهِمْ وَأُشْرِعَتِ الْأَسِنَّةُ وَ فُوقَتِ السَّهَامُ وَ تَقَدَّمَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ، حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهِمْ وَ يَدْعُونَ اللَّهَ تَعَالَى لَهُمْ بِالنَّصْرِ وَ التَّثْبِيتِ، وَ نَادَى مُنَادٍ: الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ.»
جمله زیبای "الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ" روح حماسه و جهاد و شهادت را در دل اهل ایمان نیرومند می سازد. در این بخش از سخن پیامبر خدا صیونند استوار میان "شمشیر" و "بهشت" نشان داده شده است. واژه "سیوف" سلاح رزمندگان را بیان می کند. قدرت نظامی و اسلحه های برتر در دستان مجاهدان، ابزارهایی برای رهایی جامعه از جهنم و ورود به بهشت است. اسلام دین صلح است «اما ما می گوئیم اسلام این افتخار را دارد که قانون جهاد دارد.» (مطهری، ۱۳۸۷: ۲۸). برقراری صلح و عزت و کرامت و همزیستی شرافتمندانه موانعی دارد باید آن ها را برطرف ساخت، باید رویاروی کافران و مشرکان و مستکبران و جنگ طلبان و آتش افروزان و متجاوزان و زورگویان ایستاد. لازم است جنایت کارانی را که با "قدرت کلمه" هدایت و اصلاح نمی شوند با "قدرت گلوله" مجازات کرد. ظالمان و مفسدان و اشراری که مانع رشد و تکامل انسان ها و برقراری عدالت و صلح و برپایی احکام و قوانین الهی اند، تنها با شمشیر آرام می شوند.

ب - از شهادت تا قیامت

در این حدیث نبوی ص، وضعیت شهیدان از لحظه شهادت تا قیامت تبیین گردیده است. حال معنوی شهیدان در معرکه نبرد، در هنگام جانبازی و تیر خوردن و مجروح شدن و کشته شدن را جز شهیدان و معصومین ع به درستی درک نمی کنند. آرامش و خوشحالی شهیدان زمان اصابت گلوله و سرنیزه و ضربات دشمنان، در بیان پیامبر خدا ص وجود دارد.

نشاط شهید

مجاهد شهید هرگز از ضربه دشمن بر بدن خویش نگران نیست و دغدغه تیر خوردن در میدان نبرد را ندارد. او همه دردها و رنج ها و سختی ها و سرنیزه ها و گلوله ها را با آرامش کامل و بی ترس و نگرانی تحمل می نماید. پیامبر خدا ص نشاط و آرامش شهید را هنگام ضربت خوردن چنین

توصیف فرمودند: «فَتَكُونُ الطَّعْنَةُ وَالضَّرْبَةُ عَلَى الشَّهِيدِ أَهْوَنَ مِنْ شُرْبِ الْمَاءِ الْبَارِدِ فِي الْيَوْمِ الصَّائِفِ.» چه تشبیه زیبایی! انسان بسیار تشنه در هوای داغ تابستان زمانی که بر آب سرد و خنک برسد چه لذت و نشاطی دارد؟

منطق شهید با منطق افراد معمولی تفاوت دارد. "شهید" همانمجاهد در راه خدا است که در میدان نبرد کشته می شود. شهید امتیازات بزرگ و خصوصیات بی نظیری دارد. مجاهد در شوق شهادت آرام ندارد و در پی مرگ آگاهانه مقدس با هدف الهی است. او با آگاهی و آرامش و سکینه در عرصه جهاد با دشمنان خدا گام بر می دارد. او همه چیز را زیبا می بیند. او منطق عارف عاشق و مصلح و خردمند را با هم دارد. او در زمان ضربت خوردن از دشمن، در آرامش و سکینه و اطمینان و یقین قرار دارد. از این رو به استقبال سرنیزه‌ها و گلوله می رود همان گونه که لب تشنه در تابستان به سوی آب سرد می رود. در گفتار رسول خدا درباره موضع شهید در برخورد با ضربت‌هایی که بر بدنش وارد می گردد، واژه "اهون" آمده است. هون به معنای سکون و سکینه و وقار و سهولت می باشد (ابن فارس، ۱۳۷۸: ۵۴۷؛ راغب اصفهانی، ۵۴۷: ۱۴۰۴ و ۵۴۸). در کلام پیامبر خدا ص صیغه افعال تفضیل از ماده هون آمده است: "اهون". حال و وضع شهید در هنگام ضربت خوردن، با شرایط تشنه لبان در هوای گرم تابستان در هنگام نوشیدن آب سرد و خنک سنجیده شده است. شهید هنگام ضربت خوردن در میدان نبرد بسیار آرام‌تر و باوقارتر است و تحمل گلوله‌ها برایش بسیار سهل و آسان است.

روح پاک و کرامت و مقام بی نظیر شهید

فضیلت‌ها و امتیازات و دارایی‌های شهیدان هیچ تشبیهی در جهان ندارد. شهید در سلسله مراتب ارزش‌ها و نیکوکاران در بالاترین درجه قرار می گیرد. پیامبر خدا ص در ارتباط با لحظات به شهادت رسیدن مجاهد در صحنه نبرد فرموده‌اند: «وَإِذَا زَالَ الشَّهِيدُ عَنْ فَرَسِهِ بِطَعْنَةٍ أَوْ ضَرْبَةٍ لَمْ يَصِلْ إِلَى الْأَرْضِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ زَوْجَتَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ فْتُبِّشُّهُ بِمَا أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْكِرَامَةِ فَإِذَا وَصَلَ إِلَى الْأَرْضِ تَقُولُ لَهُ مَرْحَبًا بِالرُّوحِ الطَّيِّبَةِ الَّتِي أُخْرِجَتْ مِنَ الْبَدَنِ الطَّيِّبِ أَبْشِرْ فَإِنَّ لَكَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا حَظَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ.» شهیدان در همان لحظه شهادت توسط حورالعین پذیرایی می گردند و حورالعین به شهیدان خوش آمد می گویند. در نخستین کلمات حورالعین به شهیدان واژه "مرحبا" وجود دارد. مرحبا یعنی: خوش آمدی!

به گشایش و فراخی و آسایش رسیدی! حورالعین فرستادگان برگزیده الهی اند که در مقتل به شهیدان می‌رسند و به آنان مرحبا و شادباش می‌گویند و بشارت می‌دهند. در بشارت حورالعین به شهیدان جایگاه عالی آنان توصیف می‌گردد. به شهیدان بشارت و مژده می‌دهند که برای آنان پس از شهادت چیزهایی است که در دنیا چشمی ندیده و گوشی نشنیده و بر قلب انسانی خطور نکرده است. جایگاه و منزلت فوق‌العاده و شگفت‌انگیز شهیدان در این بشارت حورالعین به آنان نهفته است. در ادامه حدیث نیز بر خورداری شهیدان از نعمت‌های بی‌پایان الهی در عالم برزخ یادآوری شده است.

خداوند جان‌نشین شهید در میان خانواده‌اش

بی‌تردید خانواده و بستگان و فامیل و بازماندگان مجاهدی که در میدان نبرد حق علیه باطل شهید می‌شود احترام دارند. خاندان شهیدان در پرتو شهادت مجاهد فی سبیل الله درجه و مقام پیدا می‌کنند. پروردگار جهانیان خلیفه شهیدان در میان اهل اوست. این حقیقت را پیامبر خدا در این حدیث گزارش کرده‌اند: «يُقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا خَلِيفَتُهُ فِي أَهْلِهِ وَ مَنْ أَرْضَاهُمْ فَقَدْ أَرْضَانِي وَ مَنْ أَسْخَطَهُمْ فَقَدْ أَسْخَطَنِي.» اهل خانه شهید، والدین و همسر و فرزندان در پرتو برکات خلافت الهی قرار می‌گیرند. خدای متعال خلیفه و جان‌نشین شهید در خانواده اوست. جامعه اسلامی باید به خانواده شهیدان تعظیم کند و قدردان آنان باشد و نیازهای آنان را برطرف سازد. خانواده شهید مقام ارجمند و عظیمی دارند به گونه‌ای که رضایت و خشم آنان معیار خوشنودی و خشم پروردگار می‌گردد. مدیران و آحاد مردم در شهر شهیدان باید در خدمت به خانواده شهیدان کوشا باشند تا جای شهیدان در میان خانواده آنان خالی نماند. خداوند خلیفه شهیدان در میان خانواده آنان است پس خانواده شهیدان تنها نیستند، زیرا خداوند یاور آنان است.

۳. پسا شهادت از قیامت تا ابدیت

شهیدان روز قیامت در وضعیت ویژه‌ای قرار دارند. از خاک برخاستن آنان یادآور صحنه‌ی کشته شدن آنان است. در دنیا در آخرین لحظات پیش از شهادت سلاح در دست داشته و به خاک و خون کشیده شده‌اند و بدن‌هایشان پاره پاره شده است. در قیامت در همان حال برانگیخته می‌گردند. پیامبر خدا صدر کیفیت حشر شهیدان در آخرت فرموده‌اند: «وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يُخْرَجُ مِنْ قَبْرِهِ

شَاهِرًا سَيْفُهُ تَشْحَبُ أَوْ دَاجُهُ دَمًا اللَّوْنُ لَوْنُ الدِّمِّ وَ الرَّائِحَةُ رَائِحَةُ الْمِسْكِ يَخْطُرُ فِي عَرَصَةِ الْقِيَامَةِ.»
در این فراز حدیث نبوی ص شمایل شهیدان در هنگام ورود به عرصه قیامت توصیف شده است.
شهید در روز قیامت با رنگ سرخ خون و با بدن خونین و بوی خوش مشک گام برمی دارد و جهانیان
شهیدان را با رنگ سرخ خون و بدن خون بار و بوی عطر مشک خواهند شناخت.

تکریم شهیدان از سوی پیامبران

در قیامت مردم جهان شهیدان را با چهره خونین و خوش بو مشاهده خواهند نمود. همه به شهیدان
ادای احترام می نمایند. برترین انسان‌ها در تاریخ حیات بشر روی کره زمین پیامبران الهی اند.
انبیای الهی نیز به شهیدان در صحرای محشر احترام می گذارند. پیامبر خدا صدر تبیین برخورد
پیامبران با شهیدان فرموده اند: «فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الْأَنْبِيَاءُ عَلَى طَرِيقِهِمْ لَتَرَجَّلُوا لَهُمْ لَمَّا
يُرُونَ مِنْ بَهَائِهِمْ حَتَّى يَأْتُوا إِلَى مَوَائِدِ مِنَ الْجَوَاهِرِ فَيَقْعُدُونَ عَلَيْهَا.» «ترجل» به معنای پیاده شدن
از مرکب سواری و پیاده رفتن است. پیامبران الهی که در قیامت سواره باشند و در راهشان با
شهیدان مواجه شوند به آنان ادای احترام کرده و تعظیم می نمایند و به احترام آنان پیاده می شوند و
پیاده می روند و بر موائد جواهری و سفره‌های با غذای آماده با آنان می نشینند.

شفاعت خاندان و همسایگان

از ویژگی‌های شهیدان، توانایی شفاعت در قیامت است. آنان با اذن خدا و لطف پروردگار،
بستگان و همسایگان شان را شفاعت خواهند کرد. در قیامت که همه نیازمند و در اندیشه رهایی
خویش از عذاب جهنم اند، شهیدان به اذن خداوند قدرت و حق شفاعت دارند. در قیامت
شهیدان می توانند چشمان گریان و نگران خانواده و همسایگان خویش را شاد سازند. پیامبر
خدا صبر باره شفاعت شهیدان فرموده اند: «يَشْفَعُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ سَبْعِينَ أَلْفًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ جِيرَتِهِ
حَتَّى إِنَّ الْجَارِينَ يَخْتَصِمَانِ إِيهِمَا أَقْرَبُ فَيَقْعُدُونَ مَعَهُ وَ مَعَ إِبْرَاهِيمَ عَلَى مَائِدَةِ الْخُلْدِ فَيَنْظُرُونَ
إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي كُلِّ بَكْرَةٍ وَ عَشِيَّةٍ.» در فراز پایانی حدیث شریف نبوی ص، وضعیت پایان
کار شهیدان در قیامت آمده است. شهیدان از امتیاز بزرگ حق شفاعت برخوردارند و هزاران
انسان از خویشاوندان و همسایگان را شفاعت می نمایند. با توجه به این حقیقت که شفاعت در
اختیار معصومان است ارزش بالای این قدرت شهیدان آشکار می شود. شهیدان با انبیاء الهی

با حضرت ابراهیم عبر سفره نعمت‌های بی‌پایان و جاویدان الهی می‌نشینند و به کرامت و لطف همه جانبه خدا می‌نگرند. شهیدان پس از "موائد جواهری" به "مائده الخلد" می‌رسند. مائده سفره چیده شده دارای غذای آماده است. سراسر بهشت در بردارنده مائده الهی است و شهیدان همراه با پیامبران از نعمت الهی برخوردار خواهند بود.

نتیجه‌گیری

"جهاد" و "شهادت" در فرهنگ اسلامیدو واژه ارزشمند و دو مفهوم نورانی و مقدس‌اند. جهاد مسئولیت شهید است. شهید قداست خویش را از فداکردن آگاهانه تمام هستی خود در راه هدف مقدس الهی کسب می‌کند. در این تحقیق تنها یک حدیث نبوی ص ترجمه و تفسیر شده است. در این حدیث نبوی ص حقایق و اصول مهمی پیرامون جهاد و شهادت نهفته است. جوانی از امیرمومنان امام علی بن ابی‌طالب عاز فضیلت‌ها و خصائص مجاهدان و رزمندگان و جنگجویان در راه خدا پرسیده است. امام علی ع نیز در پاسخ وی سخنان پیامبر خدا ص را یاد کرده‌اند. امام به جوان پرسشگر می‌فرماید شبیه همین سؤال تو را من از پیامبر خدا ص پرسیده‌ام و پاسخ آن را گرفته‌ام و اکنون همان پاسخ را برای تو بیان می‌کنم.

امام علی ع در بازگشت از غزوه ذات السلاسل از پیامبر خدا ص درباره امتیازات و ویژگی‌های مجاهدان و "غزاه در راه خدا" پرسیده‌اند و از کلام رسول الله بهره برده‌اند. در این حدیث نبوی ص مسائل مهم فرهنگ جهاد و شهادت از همت مجاهد بر جهاد تا شهادت تبیین شده است. امتیازات و آثار جهاد در راه خدا و حضور رزمندگان در جبهه‌های نبرد با دشمنان خدا، در این حدیث نبوی ص به جهانیان آموزش داده شده است. همچنین ویژگی‌های شهید و دستاوردهای شهادت در این حدیث گزارش می‌گردد. نخستین بار این حدیث در کتاب صحیفه الرضا عنقل شده است که از اصول اربع‌مأه است و در بین محدثان دارای اعتبار بالایی است و در متن مقاله مدارک این اعتماد بالا ذکر شد و همچنین راوی حدیث از امام رضا عبر اساس کتاب‌های رجالی توصیف شد و سپس متن این حدیث حاوی مباحث جهاد و شهادت از قرن سوم تا قرن چهاردهم از کتب و جوامع حدیثی شیعه، شناسایی و نوشته شد. مطالعات حدیثی نشان داد این پرسش و پاسخ امام علی عو پیامبر صپیروان ارزش جهاد و جنگ را امام رضا ع در پایان قرن دوم به پیروان اهل بیت ع آموخته‌اند.

فهرست منابع

۱. ابن جوزی، یوسف بن قزاوغلی (۱۴۲۶)، تذکرة الخواص من الامة بذكر خصائص الأئمة ع، قم: المجمع العالمي لاهل البيت ع.
۲. ابن حجرهیتمی، ابو العباس احمد بن محمد بن علی (۱۴۱۷)، الصواعق المحرقة علی اهل الرفض و الضلال و الزندقه، بیروت: الرساله.
۳. احمد بن فارس بن زکریا، ابوالحسین (۱۳۷۸)، معجم مقاییس اللغة، ترتیب و تنقیح محمد رضا علی عسگری وحیدر مسجدی، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه
۴. اردبیلی غروی حائری، محمد علی (۱۴۰۳)، جامع الرواه وازاحه الاشتباهات عن الطرق و الاسناد، قم: منشورات مکتبه آیت العظمی المرعشی النجفی.
۵. اصفهانی، ابونعیم احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسی بن مهران (۱۴۱۰)، تاریخ اصبهان، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۶. آل نبی، محسن و یوسفی مقدم، محمدصادق (زمستان ۱۴۰۰)، «چالشهای مقاومت از منظر قرآن کریم»، در: فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، س ال دهم، شماره سوم (پیاپی ۲۲).
۷. ثعلبی نیشابوری، ابواسحاق احمد بن محمد (۱۴۲۲)، الکشف و البیان معروف به تفسیر ثعلبی، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۸. حسینی موسوی، محمد بن ابی طالب، (۱۴۱۸)، تسلیه المجالس و زینه المجالس (مقتل الحسین علیه السلام)، قم: موسسه المعارف الاسلامیه،
۹. حسینی میلانی، علی (۱۳۸۴)، نفحات الازهار فی خلاصه عبقات الانوار، للعلم الحجة آیت الله السید حامد حسینی الکهنوی، قم: مرکز الحقائق الاسلامیه.
۱۰. رازی، منصور بن حسین ابوسعید آبی (۱۴۲۴)، نشر الدر فی المحاضرات، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۱۱. راضی قزوینی، ابوالقاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم (۱۴۰۸)، التدوین فی اخبار قزوین، قم: دارالکتب العلمیه.
۱۲. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن مفضل (۱۴۰۴)، المفردات فی غریب القرآن، تهران: دفتر نشر کتاب.

١٣. زمخشری، ابوالقاسم محمود بن عمر (١٩٩٢م)، ربیع الابرار و نصوص الأخبار، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
١٤. زیدبن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب (بی تا)، مسند الامام زید، بیروت: دارمکتبه الحیاة.
١٥. سبزواری، محمد بن محمد (١٤١٣)، جامع الاخبار او معارج الیقین فی اصول الدین، قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث.
١٦. شریف کاشانی، فتح الله بن شکرالله (١٤٢٣)، زیادة التفاسیر، قم: مؤسسه بنیاد معارف اسلامی.
١٧. شعیری سبزواری، تاج الدین محمد بن محمد بن حیدر (١٤١٣)، جامع الاخبار، تحقیق علاء آل جعفر، قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث.
١٨. صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن حسین قمی (١٣٧٢)، عیون اخبار الرضا ع، ترجمه علی اکبر غفاری و حمیدرضا مستفید، تهران: دارالکتب الاسلامیة.
١٩. صریفینی حنبلی، تقی الدین ابواسحاق ابراهیم بن محمد بن ازهر (١٦١٤)، المنتخب من کتاب السیاق لتاریخ نيسابور، بیروت: دارالفکر.
٢٠. طائی، احمد بن سلیمان بن صالح بن وهب بن عامر ابوجعد (١٤٠٦)، صحیفه الامام الرضا ع، تصحیح محمد مهدی نجف، مشهد: کنگره جهانی امام رضا ع.
٢١. طباطبائی بروجردی، حسین (١٤١٥)، جامع احادیث الشیعه فی احکام الشریعة، قم: نشر الصحف.
٢٢. طبرسی، ابوعلی فضل بن حسن (١٤٠٣)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، قم: منشورات مکتبة آية الله العظمی المرعشی النجفی، قطع رحلی.
٢٣. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (١٣٨١هـ.ق)، رجال الطوسی، قم: منشورات الرضی.
٢٤. طهرانی، محمد محسن (١٤٠٣)، الذریعة الی تصانیف الشیعه، بیروت: دارالاضواء.
٢٥. عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه (١٤١٥)، نورالثقلین، قم: اسماعیلیان.
٢٦. قبانجی، حسن (بی تا)، مسند الامام علی ع، تحقیق طاهر اسلامی، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
٢٧. قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا (١٣٦٨)، کنزالدقائق و بحر الغرائب، تهران: وزارت

- فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۸. قمی، عباس (۱۴۱۴)، سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار، قم: اسوه.
۲۹. مدرسی، محمدتقی (۱۴۱۳)، التشریح الاسلامی مناهجة و مقاصده، تهران: انتشارات مدرسی.
۳۰. مطهری، مرتضی (۱۳۸۷)، جهاد، چ ۱۷، قم: صدرا.
۳۱. مطهری، مرتضی (بی تا)، قیام و انقلاب مهدی عاز دیدگاه فلسفه تاریخ به ضمیمه مقاله شهید، قم: انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۳۲. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۱)، تفسیر نمونه، طهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۹)، الامثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب ع.
۳۴. منصور، ابوطیب نایف بن صلاح بن علی (۱۴۳۲)، الروض الباسم فی تراجم شیوخ الحاکم، ریاض: دارالعاصمه.
۳۵. موسوی خوئی، ابوالقاسم (۱۴۰۳)، معجم رجال الحدیث و تفصیل طبقات الرواة، قم: مدینه العلم.
۳۶. میبیدی شافعی، ابوالفضل رشید الدین احمد بن محمد (۱۳۹۳)، کشف الاسرار و عدة الابرار معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری، به سعی و اهتمام علی اصغر حکمت، تهران: امیرکبیر، چ ۹.
۳۷. نجاشی، ابوالعباس احمد بن علی (۱۴۰۷)، فهرست أسماء مُصنّفی الشیعة مشهور به رجال نجاشی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۳۸. نوری طبرسی، حسین بن محمد تقی (بی تا)، خاتمه مستدرک الوسائل، قم: مؤسسه آل البيت ع لاحیاء التراث.
۳۹. نوری طبرسی، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت ع.